

УДК 330.322
JEL Classification J18

Кисіль С.С.,
аспірант,
ННЦ “Інститут аграрної економіки”, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Kysil S.S.,
postgraduate student,
NSC “Institute of Agricultural Economy” NAAS

STATE REGULATION AND FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES INNOVATIVE DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Аграрна галузь стала не тільки локомотивом національної економіки, а безперечно є драйвером економічного прогресу в Україні, є однією з найперспективніших галузей економіки України, але для свого успішного розвитку потребує зваженої і збалансованої державної фінансової політики та державної підтримки.

Конкурентоспроможність національної економіки можлива лише за умови формування нової парадигми економічного розвитку, що ґрунтується на інноваціях. Сучасним вектором економічного зростання є активізація інноваційних процесів, в тому числі інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств.

Скорочення державних фінансових можливостей та зменшення джерел і обсягів власних фінансових ресурсів актуалізують питання фінансового забезпечення діяльності та розвитку сільськогосподарських підприємств. Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств уможлиблюється наявністю дієвої системи їх фінансування. Формування та функціонування такої системи передбачає активну участь держави у процесах регулювання та підтримки фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Головною метою дослідження є виявлення основних складових державної політики фінансової підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та розробка основних напрямів державного регулювання фінансового забезпечення їх інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики державної підтримки сільськогосподарських підприємств приділено багато уваги вченими. В своїх наукових працях вони доводять необхідність та доцільність регулювання та фінансової підтримки діяльності сільськогосподарських підприємств з боку держави. Так, наукові дослідження І. Зеліско [10] присвячені напрямам державного регулювання та механізму підтримки фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. П. Макаренко [4] у своїх наукових розвідках концентрує увагу на цінових аспектах державної підтримки аграрної галузі. Наукові праці Г. Павлової [5] присвячені механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектора. Ю. Сусіденко та Т. Сіташ [9] досліджують імплементацію європейського досвіду інноваційного розвитку для українських підприємств. Незважаючи на активні дослідження визначеної проблематики, доцільним є обґрунтування вимог сьогодення щодо трансформації шляхів і методів державного регулювання та фінансової підтримки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

В наукових дослідженнях вчених не отримали належного висвітлення питання гармонізації державної фінансової підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств у відповідності до світових глобальних фінансових тенденцій. Поглибленого дослідження потребують питання державного регулювання та фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств в контексті глобальних фінансових трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують розвитку вітчизняної аграрної галузі на якісно новій інноваційній платформі. Україна посіла 50 місце у глобальному рейтингу інноваційності Global Innovation Index у 2017 р., причому за окремими компонентами індексу («інноваційні зв'язки», «засвоєння технологій», «креативні товари і послуги», «вплив знань») український бізнес перебуває на дуже низьких позиціях [3]. За даними Всесвітнього економічного

* Науковий керівник: Войтюк А.В. – к.е.н., с.н.с.

форуму, Україна протягом 2012–2017 років посіла 85 місце за Індексом глобальної конкурентоспроможності, що свідчить про погіршення рейтингу країни в порівнянні з 73 місцем у 2012–2013 рр. [7]. Така негативна тенденція щодо конкурентоспроможності національної економіки та її інноваційності торкається багатьох галузей і демонструє надзвичайну важливість розв'язання цього питання для аграрної галузі, яка має значний потенціал зовнішньо-економічної діяльності та інтегрується у світовий ринок.

Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств уможлиблюється наявністю високого рівня розвитку науки та освіти в країні, впровадженням у сільськогосподарське виробництво сучасних досягнень науково-технічного прогресу, новітніх технологій та результатів науково-дослідних робіт світового рівня. Щодо застосування інновацій в аграрній сфері, зазначається, що «...основу подальшого розвитку аграрного сектора економіки в даний час складають науково-технічний прогрес, застосування передових технологій у поєднанні з сукупністю організаційно-економічних заходів. Особливу актуальність має формування нового технологічного укладу, основа якого – інновації, що базуються на використанні електроніки, робототехніки, обчислювальної техніки, телекомунікацій, генної інженерії тощо, тому на перше місце виходять питання поширення інновацій в агроекономіці» [5].

Реалізація інноваційного вектору діяльності сільськогосподарських підприємств можлива лише за активної участі та підтримки держави, яка повинна створювати умови, що дозволяють всім суб'єктам ринку інновацій розробляти їх, просувати і впроваджувати у виробництво. Держава також є основним суб'єктом, який може забезпечити сприятливі правові, інституційні умови інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств та стимулювання інновацій. Держава може виступати як суб'єкт господарювання і організатор централізованих капітальних вкладень в інноваційну діяльність. Також держава повинна стимулювати та формувати попит на інноваційну продукцію, виконувати функції її замовника.

Завдання держави – підвищити рівень інноваційної активності підприємств, що дасть можливість сільськогосподарським підприємствам стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність. Таким чином, державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств – це сукупність методів, інструментів та важелів, що сприятимуть стимулюванню та зацікавленості сільськогосподарських підприємств в інноваційній діяльності.

Попередньо з'ясувавши форми державного фінансування, наголосимо, що державна підтримка інноваційних проектів має виявляти тенденцію до зниження частки прямих методів стимулювання – безповоротного (фінансування, співфінансування інвестиційних проектів, здешевлення кредитів) і поворотних бюджетних фінансувань (пільгового кредитування, цільових програм, укладання контрактів з інноваційними компаніями на розробку нової продукції) та відповідного збільшення питомої ваги непрямих методів регулювання – кредитних, податкових, амортизаційних, митних важелів.

Система державного стимулювання інноваційних процесів в Україні має містити прямі і непрямі методи. До прямих методів, поширених у розвинених країнах, які можна використовувати в Україні, належать державні замовлення, цільові субсидії, пільги і гарантії за кредитами, гранти. Держава ініціює початковий попит на інноваційний продукт за рахунок – замовлення перших його партій, формуючи позитивні очікування потенційних покупців щодо споживчих властивостей і перспектив реалізації даного продукту. Проілюструємо заходи державної фінансової підтримки реалізації інноваційних проектів (рис. 1).

Проте, державна підтримка аграрної галузі концентрується навколо таких напрямів: розробка та реалізація різноманітних програм розвитку сільського господарства; підтримка сільськогосподарських підприємств шляхом дотацій, субсидій і субвенцій; надання сільськогосподарським підприємствам кредитів і позик на пільгових умовах; страхування сільськогосподарської діяльності; розвиток зернового виробництва [1].

В Україні не сформована загальнодержавна стратегія інноваційного розвитку та розроблена міжнародними експертами «Цифрова адженда 2020» поки ще нереалізована. Про низьку інноваційну активність підприємств свідчать показники обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні. За рівнем технологічності українська промисловість на третину відстає від показників ЄС, за часткою хай-тек продукції в експорті – у 4-8 разів, за енергоефективністю – у десятеро. Завдяки введенню нових технологій приріст ВВП становить 0,7% проти 60-90% у розвинених країнах. За дослідженнями, що проводилися в рамках Державної програми прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку, було зазначено, що науковий потенціал аграрної науки України, за наявності необхідних інвестицій, дає можливість вийти на світовий рівень у таких галузях науки і технологій, як селекція рослин і тварин, новітні біотехнології, збереження довкілля тощо [2].

До основних проблем державної підтримки сільського господарства в Україні відносять: відсутність довіри до держави у цій сфері з боку сільгоспвиробників; недостатній рівень впливу заходів бюджетної підтримки на розвиток вітчизняного сільського господарства [6].

Рис. 1. Складові системи державної фінансової підтримки реалізації інноваційних проєктів

Джерело: авторська розробка

Державне регулювання та підтримка фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств повинна враховувати наступні напрямки:

- активне стимулювання інтеграційних процесів, об'єднання та кооперації капіталів, пільгове залучення грошових коштів для інвестування аграрного виробництва;
- здійснення ефективної антимонопольної політики регулювання цін на продукцію природних монополій та регулювання пропорцій внутрішнього і міжгалузевого обміну;
- здійснення протекціоністської політики держави з метою захисту вітчизняних товаровиробників від нерівної конкуренції імпортованих товарів на вітчизняному ринку;
- гарантування широкого державного замовлення на найважливіші види сільськогосподарської продукції з гарантуваннями високими цінами на них;
- гарантування сільськогосподарських підприємств доступними кредитами, інвестиціями з урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва [10].

Держава має потенційну можливість підтримувати сільськогосподарські підприємства через наступні механізми: компенсація банківських відсотків, підтримка на поворотній основі (бюджетні кредити), державні гарантії, підтримка за напрямами, підтримка в рамках державно-приватного партнерства, підтримка за рахунок міжнародних коштів. Компенсації банківських відсотків підлягають відсотки по кредитах банків, у тому числі іноземних, МФК, ЄБРР, нерезидентів, що отримують кошти від облігацій на міжнародних ринках, лізингових платежів. Компенсація здійснюється у розмірі подвійної облікової ставки НБУ на дату нарахування відсотків для кредитів у національній валюті і 7% (але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами) для кредитів в іноземній валюті. На 2018 р. загальна сума держпідтримки АПК складатиме 6,3 млрд грн: 4 млрд грн – розвиток тваринництва, 1 млрд грн – фермерство, 1 млрд грн – компенсація вартості придбаної с.-г. техніки вітчизняного виробництва, 300 млн грн – садівництво, 117,9 млн грн інші інструменти підтримки [8].

Існування проблеми фінансування інноваційної діяльності пов'язана з тим, що внутрішні інвестори не мають відповідних стимулів щодо інвестування у розвиток інноваційної діяльності, а іноземні інвестори не мають гарантій та захищеності фінансових вкладень. Не задовольняє існуючі фінансові потреби інноваційного розвитку підприємств і бюджетне фінансування. Тому для більшості вітчизняних підприємств головним джерелом фінансування інновацій є власні фінансові ресурси.

До фінансової складової механізму забезпечення інноваційної діяльності входять такі основні елементи, як державне фінансування, банківське та комерційне кредитування, зовнішнє інвестування, зокрема венчурне, та самофінансування, яке передбачає використання підприємствами власних коштів. Така структура цього механізму дозволяє мобілізувати всі наявні джерела фінансових ресурсів

і спрямувати їх на створення умов для ефективної інноваційної діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств [5].

Застосовуючи досвід країн ЄС, Україні потрібно здійснити комплекс наступних заходів: здійснення ефективної державної інноваційної політики, погоджуючи темпи і пропорції розвитку науки, технологій і виробництва; удосконалення механізму захисту прав інтелектуальної власності та процедур патентного захисту інновацій; забезпечення сприятливого клімату для створення власних наукомістких виробництв повного циклу шляхом використання різних форм державної підтримки; розвиток інноваційної інфраструктури шляхом покращення системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, сертифікації і впровадження розробок, підготовки і перепідготовки кадрів; забезпечення комерціалізації наукових результатів шляхом формування основ для ефективного партнерства державного та підприємницького секторів в інноваційній сфері [9].

Реалізація напрямів розвитку інноваційної діяльності в Україні дасть змогу підвищити рівень інноваційної активності підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність. Таким чином, державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств – це сукупність методів, інструментів та важелів пільгового фінансування сільськогосподарських підприємств, які впроваджують інновації, що сприятиме стимулюванню та зацікавленості в інноваційній діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств можливий лише за підтримки держави, яка повинна створювати умови, що дозволяють всім суб'єктам ринку інновацій розробляти їх, просувати і впроваджувати у виробництво. Реформування аграрної галузі України, євроінтеграційний поступ сільськогосподарських підприємств потребують відповідної інноваційної платформи, яку має вирізняти системний науковий підхід, що ґрунтується на світовому досвіді та спрямований на підвищення ефективності відтворювальних процесів в галузі.

Державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств повинно здійснюватися шляхом зменшення прямих методів стимулювання, як безповоротних (фінансування, інноваційних проектів, здешевлення кредитів), так і поворотних бюджетних фінансувань (пільгового кредитування, цільових програм, укладання контрактів з інноваційними фірмами на розробку нової продукції) та відповідного збільшення непрямих методів регулювання – кредитних, податкових, амортизаційних.

Література

1. Андрощук Г. О., Жилияєв І. Б., Чижевський Б. Г., Шевченко М. М. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / ред. Г. О. Андрощук. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 632 с.
2. Жмеренецький О. Інновації або смерть: як бізнесу вижити на тонучому кораблі «Україна». *Економічна правда*. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/16/628080/>. (дата звернення: 25.07.2018).
3. Інтерактивна база даних індикаторів глобальних індексів інновацій за 2018 рік: офіційний сайт. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>. (дата звернення: 25.07.2018).
4. Макаренко П. М. Цінова політика як фактор підвищення дохідності аграрного виробництва в умовах світової організації торгівлі. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 44-48.
5. Павлова Г. Є. Інноваційний розвиток аграрного сектора національної економіки: теоретичні засади, методологія, механізми управління: монографія. Київ: ТОВ ДКС Центр. 2015. 354 с.
6. Панухін О. В. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2017. № 1. С. 5-10.
7. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017. Економічний дискусійний клуб. Офіційний сайт. URL: <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-1> (дата звернення: 25.07.2018).
8. Програми підтримки агросектору ефективні лише в форматі проектів розвитку. Довідковий Інформаційний ресурс Мінагрополітики, офіційний сайт. URL: <http://http://minagro.gov.ua/node/25325>. (дата звернення: 25.07.2018).
9. Сусіденко Юлія, Сіташ Тетяна. Інноваційний розвиток підприємств: європейський досвід. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 3. С. 23–35.
10. Zelisko I. The Financial and Credit Support of Agrarian Holdings in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. Luxembourg. 2016. № 3. P. 62-64.

References

1. Androshchuk, H., Zhiliaev, I., Chizhevski, B. and Shevchenko, M. (2009), *Stratehiia innovatsiinogo rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovah globalizatsiinuh vyklykiv* [Ukraine's innovation development strategy for 2010-2020 in the context of globalization challenges], Parlamentske vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine, 632 p.
2. Zhmerenetskyi, O. (2017), "Innovation or death: how to survive on the sinking ship «Ukraine»", *Ekonomichna Pravda*, available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/16/628080/> (access date June 25, 2018).
3. The interactive database of the Global Innovation Indexes 2018 Indicators, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>. (access date June 25, 2018)/
4. Makarenko, P. (2008), "Price policy as a factor in increasing the profitability of agrarian production in the world trade organization", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 44-48.
5. Pavlova, H. (2015), *Innovatsiynyy rozvytok agrarnogo sektora natsionalnoi ekonomiky: teoretychni zasady, metodologiya, mehanizmy upravlinia* [Innovative development of the agrarian sector of the national economy: theoretical foundations, methodology, management mechanisms], monograph, «DKS TSENTR» LLC, Kyiv, Ukraine, 354 p.
6. Panuhin, O. (2017), "Areas and ways of state support transformation of agrarian sphere subjects of Ukraine", *Aktualni problemy innovatsiynoi ekonomiky*, vol. 1, pp. 5-10.
7. *Pozyttsiia Ukrainy v reitynhu krain svitu za indeksom hlobalnoi konkurentospromozhnosti 2016–2017*. [The position of Ukraine in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2016-2017], Economic Discussion Club, available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciia-ukrayiny-v-reityngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-1>. (access date June 25, 2018)
8. "Agro-sector support programs are effective only in development projects", Reference Information Resource of the Ministry of Agrarian Policy, available at: <http://minagro.gov.ua/node/25325>. (access date June 25, 2018)
9. Susidenko, Yu. and Sitash, T. (2016), "Innovative enterprises development: European experience", *Zovnishnya torgivlya ekonomika, finansy, pravo*, vol. 3, pp. 23-35.
10. Zelisko, I. (2016), "The Financial and Credit Support of Agrarian Holdings in Ukraine", *European Reforms Bulletin*, Luxembourg, no. 3, pp. 62-64.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2018 р.

Рецензент: д.е.н., заступник академіка-секретаря Відділення аграрної економіки і продовольства НААНУ М.М. Кропивко